

פרשת בראשית

שאמר הכתוב ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישימון ששם "יבננהו" וזה עצם האור ובשביל זה מכונה הכל בשם יום.

(א, ה) ויקרא אלקים לאור יום. איתא (בב"ר פ' ג') זו מעשיהם של צדיקים ולחושך קרא לילה זו מעשיהם של רשעים, ואינו יודע באיזו הוא [חפץ] יותר, וכאשר כתוב להלן וירא אלקים את האור כי טוב הוי אומר במעשיהם של צדיקים חפץ יותר. וצריך ביאור. אפשר לומר כי בשתי דרכים אפשר להשפיע על העם כי ישובו לדרך ה', א', ע"י מוסר השכל ודברי תוכחות חיים במשל ומליצה, כמו מוסר ה' ע"י נביאיו שהיה שולח להם לישראל השכם והערב להשיב לבם לאביהם שבשמים בזמן בית ראשון ובתחילת זמן בית שני, ב', ע"י מוסר של פורעניות בידי רשעי אומות העולם צוררי היהודים שהם מטה זעמו של הקב"ה להשיב לב ישראל אליו, ואינך יודע איזה דרך יותר טובה, כי לפעמים הדרך השניה מביאה יותר תועלת כמאמרם ז"ל (מגלה י"ד) גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים, ועוד אמרו חז"ל על הפסוק (משלי ג', י"ב) וכאב את בן ירצה - כאדם המתיסר ביסורין וע"י זה ישוב אל השי"ת ויתפייס, כמו שכתוב (איוב מ"ב, י"ב) וה' ברך את אחרית איוב מראשיתו וגו', לזאת יכול האדם לטעות כי חפץ הקב"ה הוא יותר שישוב אליו ע"י יסורין ח"ו, לזאת מסיים הכתוב - וירא אלקים את האור כי טוב זו מעשיהם של צדיקים, הוי אומר במעשיהם של צדיקים חפץ יותר, כי במעשה הרשעים גורם בזה צער וצרה לישראל,

(א, ב) והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלקים מרחפת על פני המים. י"ל בזה דאיתא (בב"ר פ' ב') שהתהו ובהו מרמז על הצרות והפגעים שיבואו על ישראל טרם שיצמח האור האמיתי, אשר על זאת נאמר והיה לעת ערב יהיה אור, ולעתיד כתיב ה' מלך תגל הארץ, שגם הארץ עצמה תענוד גיל ושמחה, באמור לציון מלך אלקיך, אולם אפילו בעת שישראל שרוים בצער בין האומות בגלות המר וסביבם שורר התהו ובהו חשך ועלטה, בכל זאת "רוח אלקים" מרחפת עליהם לשמרם ולעודדם לבל תמעדנה רגליהם ועין ההשגחה העליונה תמיד למגן להם לבל יאבדו ח"ו בגלותם, כענין שנאמר עמו אנכי בצרה.

וזה מרומז בכתוב שאף בעת שהארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום, היינו בעת שישראל ימצאו בצרה לפני ביאת הגואל עת שחשך ועלטה ישתררו מסביב, בכל זאת רוח ה' רחף עליהם לקימם ולהצילם, וכ"ז באמצעות התוה"ק שנמשלה למים עי"ז לא סר מעולם רוח אלקים מעל ישראל, ורוח אלקים מרחפת על פני המים.

(א, ה) ויקרא אלקים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. יש להבין איך קרא לערב ולבוקר בשם אחד, יום, י"ל ע"פ רמז, והוא דאיתא במדרש שערב ולילה הוא רמז לגלות ישראל וצרותיו, והבוקר והאור הוא רמז לעולם הבא והטובות של ישראל, לזאת מרמז הכתוב שגם הערב הוא בכלל יום שכל הגדולה והאושר הנצחי ישיגו ישראל רק ע"י גלותם, כמו

אין לה ביאור וצריך הבנה. אמנם י"ל הכונה בזה, דהנה כתוב כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא, לכן אמר להם הקב"ה שיפרו וירבו וימלאו את המים בריבוי דגים שלהם שיהא ניכר המלוי גם בימים.

(א, כח) **ויברך אתם אלקים - ויאמר להם אלקים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה.** הכונה בזה ע"פ מה שאמר הכתוב (עקב, דברים ז, כב) לא תוכל כלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה, לזאת אמר להם שימלאו בכל הארץ תחילה ואז יכבשוה.

דבר אמת ונחמד שאמר בני אברהם נ"י בתחילת למודו במקרא, על שאלתי אותו מה שייך ויהי כן על ציווי הבורא יתברך שאמר הנה נתתי לכם, הלא הוא ציווי לקבל מה שנתן להם ומה שייך לומר על זה ויהי כן, השיב לי בני, שכונת הכתוב שפעל הקב"ה באמרו זה שבתבואה ומזון ופירות השייכים לאדם שיטעם טעם אנושי ובעשב מה ששייך לבהמה תטעם טעם בהמתי, שכל אחד יהיה ניזון לפי טבעו ולמה ששייך לו ומרגיש בחיכו טעם אחר במאכלו, כמאמרם ז"ל (אבות דר' נתן פל"ו, ט) שנים אוכלים בקערה אחת זה טועם לפי מעשיו וזה טועם לפי מעשיו.

(ב, ב) **ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה.** ר"ל שתכלית כל בריאת העולם נשלמה רק ביום השביעי שהוא אות ברית על אדנותו של הקב"ה, וכמאמרם ז"ל כל המחלל שבת בפרהסייה כאילו כופר במעשה בראשית של הקב"ה (חולין ה.). וקידש אתו בקדושה יתירה עד שאמרו חז"ל (ברכות נז:) שהטעים הקב"ה בו אחד מטעם של ששים מעולם הבא, וזה הכונה - ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה - שעל ידי יום השביעי עצמו כלה אלקים כל מלאכתו

ובזמן שישראל בצרה כתוב - עמו אנכי בצרה - כביכול הקב"ה סובל בצרת ישראל, ובזמן שישראל מצטער שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי (סנהדרין מ"ו) לכן חפץ יותר במעשי הצדיקים.

(א, י) **ויקרא אלקים ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים וירא אלקים כי טוב.** מה שנאמר וירא אלקים כי טוב אחר שקרא שם ולא כמו במאמר הקודם אחר תיבת ויהי כן, יש לבאר בזה ע"פ מאמרם ז"ל (ב"ר פרשה ה' ופירש"י) מדוע קרא ימים ולא ים אלא שאינו דומה טעם דג העולה מן הים בעכו לטעם דג העולה מן הים באספמיא, וזאת הבדל הטעמים נעשה מן קריאת שם ימים, לכן נאמר - וירא אלקים כי טוב, רוצה לומר שנעשה במאמרו "מים" כרצונו שנבדלו הטעמים.

(א, יד) **ויאמר אלקים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים.** הכונה שכתבה התורה מארת בלא וי - כבר דרשו חז"ל על זה ופירש"י ז"ל, ואולי יש לומר עוד כונה בזה, והוא, דהנה יאמר הכתוב שתכלית בריאת המאורות הם: הראשון הוא להבדיל בין היום ובין הלילה, וזה העיקר תלוי באור השמש, בזריחתה הוא יום ובשקיעתה הוא לילה, ומה שאמר הכתוב והיו לאותות ולמועדים ושנים תלוי רק בירח ע"פ קדוש החדש, להכי כתוב לשון יחיד כי כל ענין ניכר רק ע' אחד מהם, ועוד כי הירח נראה גם ביום והשמש שולט רק ביום לכן עיקר ההבדל בין היום והלילה הוא רק ע"י השמש לכן כתוב מארת בלשון יחיד.

(א, כב) **ויברך אתם אלקים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים.** לכאורה המלה בימים

שכבר אמר הכתוב (א, לא) וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ונאמר - ויברא ה' אלקים את האדם וגו' זכר ונקבה ברא אותם, א"כ כבר נברא עזרתו, אך באשר אמרו חז"ל שמתחילה ברא הקב"ה שני פרצופים ביחד כמאמר הכתוב "אחור וקדם צרתני", לזאת אמר אלקים לא טוב לשלמות הבריאה כל זמן שלא יהיה להאדם עזרתו נגד פניו לשרתו ולעזרו, וזה שאמר הכתוב - לא טוב היות האדם לבדו - בלי עזרתו נגדו, אעשה לו עזר - אשר כבר בראתי לו, שתהיה - כנגדו, נגד פניו כמו אצל כל הברואים, ומה שלא ברא הקב"ה תיכף ביצירת האדם שתהיה עזרתו כנגדו הוא מטעם זה, באשר ידע הקב"ה אשר האדם אח"כ יקרא תגר על בריאת האשה, כמו שאמר האשה אשר נתת עמדי וגו', לזאת לא עשה אותה הקב"ה מתחילה בשלימות כדי שירגיש האדם חסרונו ונחיצות חייו עלי אדמות ביחד עם אשה עזרתו ורעייתו בחיים, ואז שכללה הקב"ה והביאה לאדם כדי שירגיש כי היא עצם מעצמו ובשר מבשרו.

(ב, כג) **וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים זֶה הָאָדָם**. כלומר רק זאת הפעם נבראה האשה עצם מעצמי ובשר מבשרי, אבל מעתה תולד האשה מהזכר והנקבה כמו כל הנבראים אחר היצירה.

(ג, א) **וְהַנְּחָשׁ הָיָה עֵדוֹם וְגו' אֵף כִּי אָמַר אֱלֹקִים וְגו'.** י"ל בזה, כאשר היה ציווי ה' (א, יא) תדשא הארץ דשא וגו' עץ פרי וגו', היתה כונתו של הקב"ה שיהיה טעם העץ כטעם הפרי, אך הארץ שנתה והוציאה רק עץ עושה פרי ולא טעמו כטעם הפרי, וכאשר נטע והצמיח הקב"ה אילנות הגן עשה שהעץ יהיה כטעם הפרי, כמו שכתוב (ב, טו) ויצמח ה' אלקים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל, ר"ל שגם העץ יהיה טוב למאכל כטעם הפרי, וכתוב (פסוק טז) - ויצו ה'

אשר ברא ובו ביום השבת הטביע חותמו על כל מעשי בראשית, ואיתא בירושלמי (גדרים פ"ג ה"ט) שקולה שבת כנגד כל המצות.

(ד, ב) **אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹקִים אֶרֶץ וּשְׁמַיִם.** הכונה בזה כי אמיתת קיומם ובריאותם של בריאת שמים וארץ הוא רק ביום עשות ה' אלקים שמים וארץ, רוצה לומר, בעת ששתף הקב"ה מדת רחמים למדת הדין (כ"ר פרשה יב) אז נתחזק קיומם של שמים והארץ, אבל אם היו כבראשונה כדכתיב בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ ששם אלקים מורה רק על מדת הדין לבד, לא היו יכולים להתקיים שמים וארץ, כי - אם תבא במשפט את עבדיך לא יצדק לפניך כל חי (תהלים קמג, מ).

כונה שניה יש לומר בזה, אלה - רוצה לומר מין האדם ותולדותיו האמור למעלה שברא הקב"ה ביום הששי בסוף מלאכתו הוא משותף מתולדות שמים וארץ בהבראם, כמאמרם ז"ל (ילקוט בראשית ס"י יח) כי בכל יום ברא הקב"ה בריאה פעם מהשמים ופעם מהארץ וביום הששי ברא את האדם שהוא בריאה משותפת מהשמים והארץ כדי שלא יוטל קנאה ביניהם, כמו דכתיב - וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה - זהו הגוף, ויפח באפיו נשמת חיים - זהו מן השמים, וזהו הכונה דכתיב - ביום עשות אלקים ארץ - זהו הגוף, ושמים - זוהי הנשמה חלק אלוך ממעל, וע"י זה שיתף הקב"ה בעצמו בהאדם שם הויה שהוא רחמים עם שם אלקים שהוא דין, כדי שיתקיים האדם ע"י שתי מדותיו של הקב"ה הנזכרים.

(ב, יח) **וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקִים לֹא טוֹב הָיְתָה הָאָדָם לְבַדּוֹ אֵעֲשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ.** רוצה לומר, אף

עצו ופריו שוה לא חפצה לאכול מן העץ להשחית אותו בזה, רק מפרי העץ, ותאכל תיכף.

וכאשר בא אדם אח"כ דפק לבה פן תמות ויקח אחרת, אז - ותתן גם לאישה, שנתנה לכל הברואים שיאכלו כמאמרם ז"ל (ב"ר פרשה יט), ואפשר שאכלה בפני אדם גם כן לבל יחשב אשר משנאתה אתו חפצה שיאכל וימות להראות לו כי עמו היא תמיד בין לחסד ובין לשבט, וזו הכונה "עמה" שהראתה לו שהיא אוכלת עמו גם כן, ונכונה לשאת עמו בזה ובבא, ואז נתפתה ויאכל.

(ג, ז) ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם. כבר אמרו חז"ל (ירושלמי ברכות פ"א הל"ה) - עיני וליבא תרי סרסורי דעבירה, והאדם תפקידו הוא למשול על חושיו שמה שהוא נגד רצון הבורא יתברך עיניו לא יראו ואזניו לא ישמעו (כמו שמצינו אצל אברהם ע"ה), לזאת קודם החטא היו עיניהם בבחינת אנשים סומים שלא ראו אפילו מה שהוא בבחינת חטא קל, אולם עתה כשחטאו נכנס בם כח הרע, ואז - ותפקחנה עיניהם להרגיש הרע והתאוה, אשר ע"י זה הרגישו כי מעתה לא נכון להשאר ככה ערומים, ולזאת - ויתפרו עלי תאנה ויעשו להם חגרת - לכסות בשר ערותם.

(ג, יא) ויאמר מי הגיד לך כי עירום אתה. רוצה לומר, מאין לך הבושה להתבייש ממקום גילוי בשר הערוה יותר מאשר אברי הגוף, מדוע לא התביישת מפני בשעה שהבאתי אליך החיות והעופות לקרא להן שמות כשהיית אז ערום. או הכונה מי הגיד לך והציע לפניך שאתה ערום וזה לך לבושה, כי רגש הבושה הוא רק בזמן שיש מי שיאמר כי זה לא יפה, כמאמרם ז"ל (מו"ק כב:) ובשו"ע יו"ד (סי' שצ) [שאבל אסור להסתפר תוך י"ב חדש עד שיגער בו חבירו שהוא מנוול], המן

אלקים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, לזאת מצא הנחש פתח להטעותה ואמר לה אף כי אמר ה' לא תאכלו מכל עץ הגן, הלא רק צוה על עץ הגן שלא תקחו מהעץ של הפרי לאכול משום שע"י זה תקלקלו העץ ותשחיתו נטיעתו, אבל מהפרי של העץ בודאי לא הקפיד ולא צוה עליו לבל תאכלו ממנו, וזה שאמר הכתוב - אף כי אמר אלקים לא תאכלו - הוא רק מכל עץ הגן, לא מהפרי.

עוד יש לומר שנכלל בהסתת הנחש טענות הרשעים הכופרים אשר יפתה אותם היצר הרע להנות מהעולם הזה באין הבדל בין טוב לרע בין היתר לאיסור כרצון לבם, ולית דין ולית דיין חס ושלום, כמאמר הכתוב הרג בקר ושחט צאן כי מחר נמות (ישעיהו כב, יג), ובטענה כזו בא אל חוה ואמר לה - לא מות תמתון, רוצה לומר שתי פעמים לא תמותון, כי יותר מפעם אחת לא ימות האדם וכל זמן שהוא חי צריך האדם להנות מהעולם הזה, ובאשר יודע ה' אלקים כי באכלכם ממנו יפקחו עיניכם להבין הכל ולדעת טוב ורע, לכן מנע מכם, כי אין לו חפץ בטובתכם והנאתכם, ומדוע תשמעו לו ולא תהנו מהעולם הזה מכל הבא לידכם, ובזה הכניסם בטענות הכופרים להכחיש שכר ועונש והשארת הנפש.

(ג, ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל. כלומר, ותרא בראית הלב והשכל הבינה כי טוב טעמו לאכילה אחר אשר אלקים נטע אותו בתוך הגן, כדכתיב ויצמח ה' אלקים כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל, ומסתמא טוב הוא, ומהסתת הנחש שאמר ונפקחו עיניכם הרגישה בו כי תאוה הוא לעינים ונתפתתה, ותקח מפריו, רוצה לומר לא לקחה מן העץ עצמו אע"פ שטעם

בצדיה לפניך כדי שכולם יצדיקו את גזר דינך עלי.

כן הדבר בזה, כאשר ראה אדם אשר אחר כל הצטדקותו לפני הקב"ה אשר לכאורה המה דברים נכונים וצודקים נגזרה עליו בכל זאת שימות, לכן אמר דבור אחד אשר לא כהוגן אכלתי ואוכל, למען שכולם יצדיקו את דינו של הקב"ה עליו, כמו שאמרו חז"ל בדוד על הפסוק - למען תצדק בדבריך תזכה במשפטך, וכמו שתרצו על המאמר בקש דוד לעבוד ע"ז (סנהדרין קז). על הפסוק - ויהי דוד בא עד הראש (שמואל ב', טו, לב), וכונתו היתה שיצדק הקב"ה בזה בעיני הבריות במה שהניח לו להיות נרדף בידי אויבי נפשו שכאשר יחטא בע"ז יצדיקו כולם את דינו של הקב"ה עליו, עיין שם.

ג. ויאמר ה' אלקים לאשה וגו' ותאמר האשה הנחש השיאני ואוכל. לכאורה קשה מה זו תשובה על שאלת הקב"ה, וכי נכון להתפתות לדברי הנחש נגד ציווי ה'. נראה לומר בזה, כי האשה חשבה בעת ששאלה השי"ת מה זאת עשית כי התנצלותו של אדם בעלה נתקבלה, יען כי לא עבר צווי השי"ת שצוה רק שלא יקח בעצמו אבל בזה שהיא נתנה לו בזה לא פשע, ולזאת שאל אותה הקב"ה מה זאת עשית "בידיך ממש", ולזאת ענתה כי גם היא לא פשעה כי הנחש השיאה ותאכל, לא אמרה הסייתי אלא "השיאני", כי נמצא בספרים (ראשית למודים מה"ח ברוך ברי"ל) שיש נחש גדול הנקרא ריזן שלאנג [ובלע"ז נקרא ווא ווא] ארכו כחמש עשרה אמה ועביו יותר מגוף איש ומשכנו בהודו המזרחית ויכל לבלוע צבי ואיל וכל מיני חיות גדולות וטורפות, וכאשר יתקרבו אליו אז יפח באפיהם רוח נשימתו ומזה יתהוללו וישתגעו עד אשר לא ידעו אנה לברוח ולזוז מפניו ואז יעשה בהם

העץ אשר וגו' אכלת - וזה גרם לך להרגיש הבושה כי נכנס בך כח הרע לתשווקת התאוה.

ג. ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי וגו'. התנצל לאמר האשה אשר נתת עמדי להיות לי לעזר, האם אוכל לחקור ולדרוש על כל מעשיה במה שתאכילני, היא נתנה לי מן העץ. מה ששינה כאן הכתוב שבפסוק ו' כתוב "ותקח מפריו" וכאן כתוב "היא נתנה לי מן העץ" ולא מפריו, אולי רמז בזה לדברי חז"ל שהכתה אותו בהעץ עד שהכריחתו לאכול. איתא (בב"ר פרשה יט) אכלתי לא נאמר אלא ואוכל, הכונה בזה שאמר אכלתי פעם אחת ואוכל עוד הפעם, וקשה להבין איך העיז אדם לומר דברים כאלו להכעיס להקב"ה.

ויש לבאר לפי הדוגמא כמו שאמרו חז"ל, שר המשקים של מלך אחד בהגישו הכוס לפני המלך נשפך כעט מן הכוס על השולחן אשר המלך יושב אליו, וכאשר ראה כי העלה בזה את חמת המלך עליו עד להשחית ובודאי תגזר עליו משפט מות בשביל זה, אז שפך כל הכוס על השלחן, מיד נתמלאה חמת המלך עליו עד לאבדון ופקד להסיר ראשו מעליו.

אך כאשר הוליכוהו להריגה נמלך המלך ושלח להחזירו ולהביאו אליו, ושאל אותו הלא ידעתך לעבד נאמן לפני כל הימים ואיך מלאך לבך לזאת, לא די שהסכלת במעשך הראשון עוד תכעיסני שוב לבזות אותי להעלות חמתי עליך. ענה לו השר, אדוני המלך, אהבתי ומסירותי אליך כאז כן עתה, אולם כאשר ראיתי כי בהשפכי מעט מן הכוס אז חרה אפך עלי ועוד מעט ותחרוץ משפט מות עלי, לכן כדי לשמור על כבודך בעיני אנשים שלא יאמרו אך מלך אכזר ובלתי סולח ונוקם הוא, שפכתי אז כל הכוס

ותדע מה להשיב, לכן כתיב בפסוק י"ג רק - ויאמר ה' אלקים לאשה מה זאת עשית, כיון ששמעה מה שהתנצל אדם שהיא גרמה לו ואולי תכחיש אותו, וכאשר התודתה האשה שכנים דבריו ומה שאכלה היא משום שהנחש השיאה וכיון שהנחש הוא המסית "ואין טוענין למסית" לכן אין הקפדה אם לא תשמע האשה טענות הנחש כיון שאין מחפשין זכות עבורו, ובאשר היה בסוף הקללה שהאדם ישופך ראש וגו' אשר כל זאת אין מהנמוס שידעו אשר האיבה הוא מעשה הקב"ה לכן לא צריך לידע זאת רק הנחש, וכן בפסוק ט"ז אשר אין מהנמוס שידע האדם אשר הצער גידול בנים הוא מסבת עוונה וכן יתר הפרטים, ועוד שהיה בהקללה שימשול האדם בה לכן לא נאה לאדם לשמוע זאת ורק להאשה לדעת זאת, ובפסוק י"ז אשר זאת צריכה גם האשה לדעת שטורח הפרנסה והעדר ההצלחה היא גרמה לו למען לא תקוטט אח"כ עמו באמרה שהוא גבר לא יוצלח בעבודת האדמה ובאשר מפעלי ידיו, לכן היה הדיבור להאדם באופן שתשמע גם היא ותדע שהיא גרמה לו זאת, ולכן כתיב - ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך - והכנעת את עצמך לשמע בקולה.

(ג, יט) **בזעת אפיך תאכל לחם וגו'.** יש רמז בזה - בזיעת אפך וגו' - למה שאמרו חז"ל (ב"ר פרשה כ) כיון ששמע אדם מפי הקב"ה ואכלת את עשב השדה, הזיעו פניו, אמר להקב"ה וכי מה אני נקשר לאבוס כבהמה, אמר לו הקב"ה הואיל והזיע פניך תאכל לחם, אמר ר' לוי נח היה לו אם היה עומד בקללה הראשונה, וזה מרומז - בזעת אפיך - פעלת אשר - תאכל לחם עד שובך אל האדמה, רוצה לומר, שכל כך יהיה לך טורח ועמל בשביל הלחם - עד שובך אל האדמה - עד שתתרצה לאכול עשב מן האדמה כמו בקללתך

כרצונו וישמידם ויאכלם, ומכל שכן הנחש הקדמוני בודאי היו בו כל הכוחות האלו, וזה שאמרה האשה הנחש השיאני, רוצה לומר השיא בי את רוח נשימתו ברוח פיו ודבורו ואשתגעה כגבר עברו יין לזאת נכשלתי ואוכל.

(ג, יד) **ויאמר ה' אלקים אל הנחש וגו' ארזר אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה וגו'.** רוצה לומר, כולם יקללו ויאוררו אותך באשר אתה גרמת להם מיתה, ונשתנה טבעם לחמוד ולהרע אשר לא היה להם זאת בטבעם לפני החטא, לכן תהיה מכולם מקולל ושסוי באשר על גחונך תלך ותהיה נמוך מכולם, ולא תשוה אף להגרוע שבהם שמאכלם קוצים ואתה רק עפר תאכל כל ימי חיך, לא כמו טבע הנבראים אשר בהולדם יניקו שדי אמם עד אשר יגדלו ויוכלו לאכול, אבל אתה עפר תאכל כל ימי חיך מיום הולדך עד שובך לעפרך.

(ג, יז) **ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך וגו'.** יש להבין, דהנה בפסוק י"ג כתוב - ויאמר ה' אלקים לאשה וגו', ובפסוק י"ד כתוב - ויאמר ה' אל הנחש, ולא כתוב ולנחש אמר, בפסוק ט"ז כתוב - ואל האשה אמר, ולא כתוב ולאשה אמר, בפסוק י"ז כתוב - ולאדם אמר, ולא כתוב אל האדם אמר כמו שכתוב מקודם אל האשה אמר, וצריך להבין כל השנויים בלשונות האלו, הלא דבר הוא.

ואולי יש לומר בזה הכונה, דהנה איתא (ימא ד:): "ויקרא ה' אל משה" שהקול לא נשמע רק למשה ולא לשום נברא, ובאופן זה י"ל כאן, בפסוק ט' כתוב ויקרא ה' אל האדם ר"ל שרק אדם שמעו, ובפסוק י"א כתיב - ויאמר מי הגיד לך, זה הדבור שמעה גם האשה כדי שתדע אשר התביעה מאדם נוגעת גם לה, ותדע מה חטאה ומה שאדם יתנצל

(ג, כג) וישלחהו ה' אלקים מגן עדן. תחת אשר לקחו בראשונה ממקום אשר נברא ויניחיהו בגן עדן שלחו עתה משם אחרי סרחו לעבוד את האדמה אשר לקח משם, בהמלות אשר לקח משם נכלל כונה להראות על מידת טובו וחסדו של הקב"ה, כי גם אחרי שיחטא האדם לא יעזבנו וישמור עליו לבל ינזק, דהנה ידוע בעולם שכאשר ינדוד האדם למקום רחוק מעיר מגורו תמיד יוכל לחלות פתאם מהשתנות האויר והאקלים אשר התרגל מעודו למזג אויר אחר, ולזאת ידרשו הרבה אנשים ברופאים לפני התעתדם לנסוע למרחקים אם השתנות האויר לא יזיק להם, וכאן ברחמי השי"ת המרובים על האדם אם כי גרשו מגן עדן בכל זאת השיבוהו למקום האדמה אשר לוקח משם למען לא ינזק מהשתנות האקלים אם יחזירוהו למקום אחר.

(ד, א) ויהי מקץ ימים ויביא קין מפרי האדמה מנחה לה'. הא דהקדים קין להביא קרבנו אף דלב הבל היה יותר נדיב ומקורב להשי"ת, י"ל ע"פ מאמר חז"ל (ר"ה ת.) על הפסוק (תהלים סה, יד) "לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר", אימתי לבשו כרים הצאן ויזקקו להם בשעה שעמקים יעטפו בר, ר"ל שכבר ניכר צמחם א"כ מתבשלות תבואות השדה קודם, לכן הביא קין בתחילה.

(ד, ח) ויאמר קין אל הבל אחיו. מה שלא ספר הכתוב מה אמר לו, הכונה בזה כי קין הבין שהבל מרגיש שיש לו בלבו קנאה ושנאה עליו ובודאי ישמר ממנו, לכן הקדים קין וספר לו את תוכחתו של הקב"ה אליו למען יחשב הבל כי כבר ניחם עתה אחרי דברי הקב"ה אליו ממוחשבתו הרעה וידע כי און פעל ולא יוסיף כבר ויתחיל ללכת בדרך ישרים ויחדל מקנאת לבו הרעה, ואז כבר לא יזהר הבל ממנו ויקל לו בזה להפיק זממת לבו

הראשונה, וכמאמרם ז"ל (ברכות נח.) עשר מלאכות יגע אדם הראשון עד שהשיג לחם לאכול.

(ג, כ) ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי. [רמז על זה שנתפתתה מן החויה הוא הנחש] כי היתה אם כל חי, רוצה לומר, בראשונה קודם החטא היתה אם כל חי, ומכלל הן אתה שומע לאו, כי מעתה היא "אם כל חי" בלשון סגי נהור, ולמרות שהאכילה מעץ הדעת לכל החיות והעופות כמאמרם ז"ל (ב"ר פ"ד) פרשה כ) ולכולם גרמה בזה מיתה, בכל זאת נקראה אם כל חי יען כי ממנה הושתתה כל קיומו של העולם באשר ממנה נמצא מין האדם תפארתה ותכליתה של הבריאה כולה וכל הנבראים, ולכן היא אם כל חי ממש כפשוטו.

(ג, כא) ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם. יש לתמוה, אם על עשיית הבגדים אמרו חז"ל (סוטה יד.) שהוא ממדת חסדו של הקב"ה, אבל למה עוד וילבישם, הלא זה היו יכולים לעשות בעצמם. יש לומר בזה, דהנה אמרו חז"ל שנחבאו וכבשו פניהם בקרקע מפני יראת הכבוד של הקב"ה כי עירומים הם, והובא בשו"ע (או"ח ס"ב) אשר בעת שילביש האדם את חלוקו צריך להלביש באופן שלא תראה ערומו לחוץ מתחת הסדין, לזאת אף שהיה חסדו של הקב"ה לעשות להם כתנות לכסות מערומיהם אבל לא היו יכולים ללבוש אותם כי כבשו פניהם בקרקע מפני הבושה ונתחבאו בתוך האילנות ואיך יכלו להוציא גופם החוצה להלביש הכותנות, לזאת מספר הכתוב כי זולת חסדו של הקב"ה לעשות להם כתנות עור, עוד הגדיל חסדו עמהם בזה שהלבישם כי בעצמם לא יוכלו זאת מפני הבושה.